

KOERS053 | STAD VAN NU

**Concept-Programmabegroting 2013-2016
(Enschede doet)**

Gemeente Enschede

5.11 Duurzaamheid

Inleiding

Duurzaamheid is een belangrijk speerpunt voor het college. Samen met stedelijke partners wordt gewerkt aan de verduurzaming van de stad met vernieuwende aanpakken en innovatieve technieken. In de Programmabegroting 2012 zijn de doelstellingen uit het gemeentelijke duurzaamheidsbeleid concreet toegewezen aan de programma's. We zien in 2012 dat aandacht voor duurzaamheid en duurzaamheidsdoelstellingen een vanzelfsprekend onderdeel is in de dagelijkse werkzaamheden binnen alle onderdelen van onze organisatie. Om aansprekende resultaten te kunnen blijven boeken en de langetermijndoelstellingen te realiseren is een aanhoudende inzet richting 2020 noodzakelijk. Deze aanpak is in het voorjaar van 2012 ook in een aantal sessies in randprogramma's op uitnodiging van de Focusgroep duurzaamheid gepresenteerd aan de Raad.

Speerpunten

In de sessies met de Focusgroep zijn veel initiatieven toegelicht. Het tweede deel van deze paragraaf geeft daar per programma een uitgebreider overzicht van. Enkele aansprekende voorbeelden zijn:

- De MIO Duurzaam wonen en werken in Enschede, gericht op het versnellen van de verduurzaming van de woningvoorraad van enkele tientallen per jaar enkele jaren terug naar enkele honderden nu naar vele honderden en meer straks.
- Verduurzaming van de basisscholen - in mei 2012 is een convenant afgesloten tussen de betrokken partijen waarin zij zich committeren aan de gezamenlijke inzet voor energieneutrale basisscholen in 2020.
- Bio-energiepark - bestuur en ambtelijk apparaat zetten zich intensief in om de realisatie van een bio-energiepark (op initiatief van Twence, UT en Saxion) binnen de Netwerkstad mogelijk te maken.
- Samenwerking met sleutelpartijen. Samenwerken met partners en verantwoordelijkheid nemen voor de kwaliteit van de stad op het gebied van duurzaamheid, economie en innovatie is een thema binnen de MIO's; zeker ook voor de doelstellingen op het gebied van industrie en bedrijvigheid.
- Eigen inkoop gericht op duurzaam inkopen is vanzelfsprekend, en het is ook een belangrijk instrument bij het stimuleren van duurzame bedrijvigheid en innovatie in de regio. Binnen de Tenderboard voor gemeentelijke inkoop is dit een van de thema's waarop strategisch en operationeel gestuurd wordt.
- Eigen vastgoed – in de vastgoednota is een programmatische aanpak voor de verduurzaming van de eigen gebouwenvoorraad neergezet. Denk aan inzet op energiebesparing, met hoge eisen aan eigen nieuwbouw, duurzame energie zoals 2000 zonnepanelen op eigen gebouwen, inkoop groene stroom en groen gas.
- Stimuleren duurzame energie – er vinden door en met marktpartijen verkenningen plaats voor grootschalige toepassing van windenergie, zonne-energie en warmtevoorziening. Er liggen kansen en er zijn ook barrières te overwinnen, denk aan de problematiek rond radarverstoring bij windenergie en de structuur van de energiebelasting bij PV-installaties.

Bij al deze initiatieven wordt waar mogelijk de verbinding gemaakt met het innovatiebeleid dat immers met name gericht is op duurzaamheid (naast zorg en veiligheid).

Uitvoering

De reguliere uitvoering van de duurzaamheidsopgaven binnen de programma's wordt stevig opgepakt. Dit wordt ondersteund vanuit het programmamanagement duurzaamheid voor centrale ondersteuning, coördinatie en monitoring. Zowel voor de interne afstemming als voor de externe samenwerking. Voor 2013 ligt het voor de hand de huidige werkwijze (krachtige lijnverantwoordelijkheid gekoppeld aan de realisatie en verantwoording op uitvoeringsprogramma's in combinatie met integrerend en extern georiënteerd programmamanagement) voort te zetten. Deze conclusie is ook door de Focusgroep Duurzaamheid getrokken bij de evaluatie van de randprogramma's.

Middelen

We kunnen dit alles realiseren zonder extra inzet van middelen. Voor programmamanagement duurzaamheid zijn immers in de PB 2012 middelen beschikbaar gesteld voor apparaatskosten en triggermoney voor nieuwe initiatieven. Daarnaast is eerder in het incidenteel middelenkader 2010 een investeringsbudget van 1,5 miljoen euro voor duurzaamheid beschikbaar gesteld voor

duurzaamheidsinitiatieven binnen de programma's. Hiervan resteert voldoende budget om de huidige aanpak van onze duurzaamheidsopgaven in 2013 adequaat voort te zetten met een doorkijk naar 2014. Leidend bij de inzet van het resterende investeringsbudget zal zijn:

- de naar rato bijdrage aan de opgaven van de afzonderlijke programma's;
- het innovatieve en vernieuwende karakter van projecten;
- de mate waarmee verduurzaming van de reguliere bedrijfsvoering van de programma's mogelijk wordt gemaakt.

Monitoring

De projecten die gepland en in uitvoering zijn hebben vaak een aanlooptijd nodig om de beoogde bijdrage aan de doelstellingen voor 2020 te leveren. Daarbij is de bijdrage aan energiebesparing en CO2-reductie soms direct zichtbaar, en soms pas op termijn. Daarnaast is de gemeentelijke rol een belangrijke factor. Op veel vlakken faciliteren we partners en werken we met hen samen, terwijl op andere onderdelen we een uitgesproken eigen verantwoordelijkheid hebben. Als organisatie hebben we directe invloed en betrokkenheid bij bijvoorbeeld eigen gebouwen, infrastructuur en inkoop. PV-panelen die op gemeentelijke daken worden geplaatst binnen onze eigen verantwoordelijkheid, ze leveren per direct, en de resultaten zijn ook direct voor onszelf meetbaar.

Stedelijke partners die ook hun verantwoordelijkheid nemen bij verduurzaming commiteren zich, nemen vervolgens maatregelen die ook binnen hun eigen beleid vallen, en dat levert resultaten op die de moeite waard zijn maar niet altijd per direct voor ons als gemeente kwantificeerbaar zijn. Denk aan bedrijven die groene stroom gaan inkopen en bewoners die zelf hun huis isoleren.

In de monitoring is het daarom niet altijd mogelijk de 'harde' realisatie weer te geven. Als gevolg van de bovengenoemde aanlooptijd, en het onvolledige zicht op de bijdragen die stedelijke partners leveren is er vaak sprake van een onderschatting. Daar waar dat relevant is (met name voor de grote opgaven voor partners bij SO (woningbouw) en E&W (bedrijven)) worden daarom in de grafieken twee vlakken onderscheiden, 'gepland en in uitvoering' versus 'nog te definiëren'.

Juist met het oog op onze faciliterende rol is nadere differentiatie in de monitoring gewenst. De uitbreiding van het monitoringinstrumentarium wordt najaar 2012 gerealiseerd en de resultaten daarvan kunnen worden betrokken bij de evaluatie die voor 2013 wordt voorzien.

Evaluatie

Het duurzaamheidsbeleid is vastgesteld in 2009, en heeft een doorloop naar 2020. Het is goed om in 2013 te bezien of bijsturing op middelen, samenwerking, coördinatie of ambitieniveaus noodzakelijk is. Evaluatie van beleid in 2013 is een lijn die ook door de Focusgroep Duurzaamheid gedeeld wordt. Voorgesteld wordt om daarbij de Raad te betrekken met een evaluatie voorafgaand aan de behandeling van de Kadernota 2014. Die evaluatie zal gericht zijn op zowel het integrale resultaat als op de uitwerking per programma.

In het vervolg van deze paragraaf staat per programma een overzicht van de wijze waarop de aanpak van de opgaven ter hand wordt genomen. Omdat we toewerken naar een ambitieuze doelstelling op langere termijn, waarbij slechts een deel van de huidige inspanning op korte termijn zichtbaar is, is een goede borging van de voortgang belangrijk. Daarbij hoort onder andere dat:

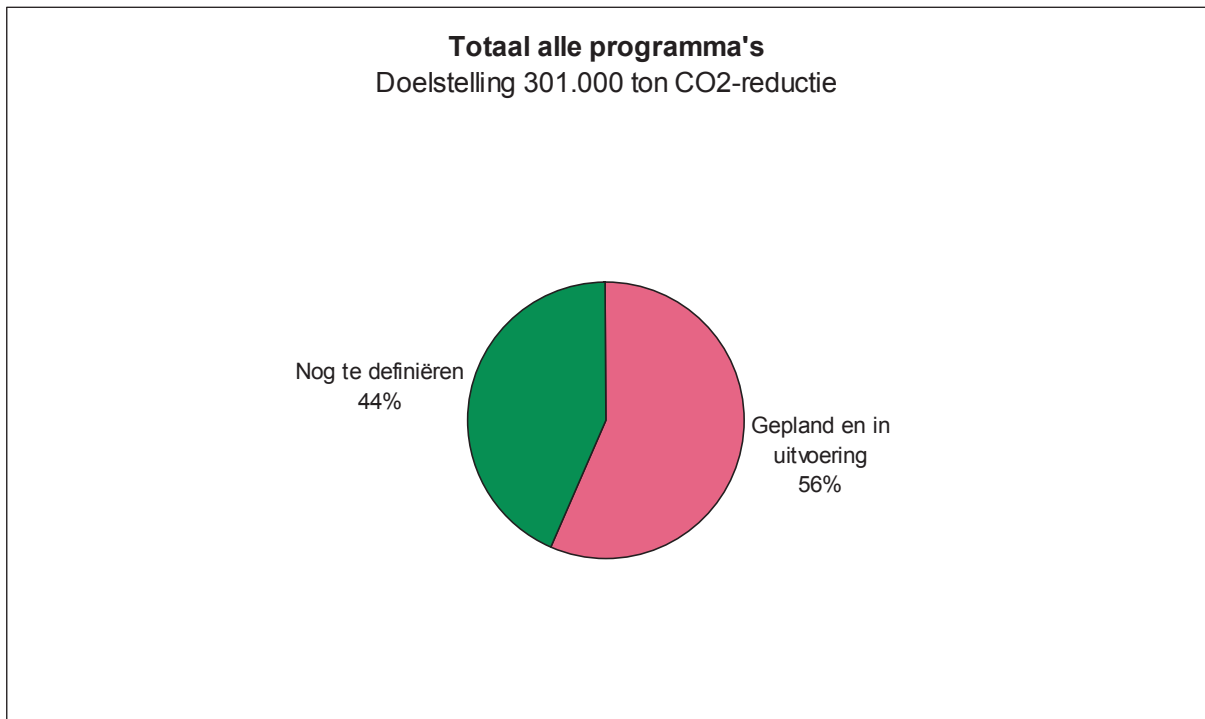
- de planning per programma verantwoordbaar is afgestemd op de opgaven;
- de noodzakelijke middelen en capaciteit beschikbaar zijn;
- met aansprekende voorbeelden het commitment binnen en buiten de organisatie wordt vastgehouden.

Dit zullen aandachtspunten zijn in voorbereiding van de bovengenoemde evaluatie

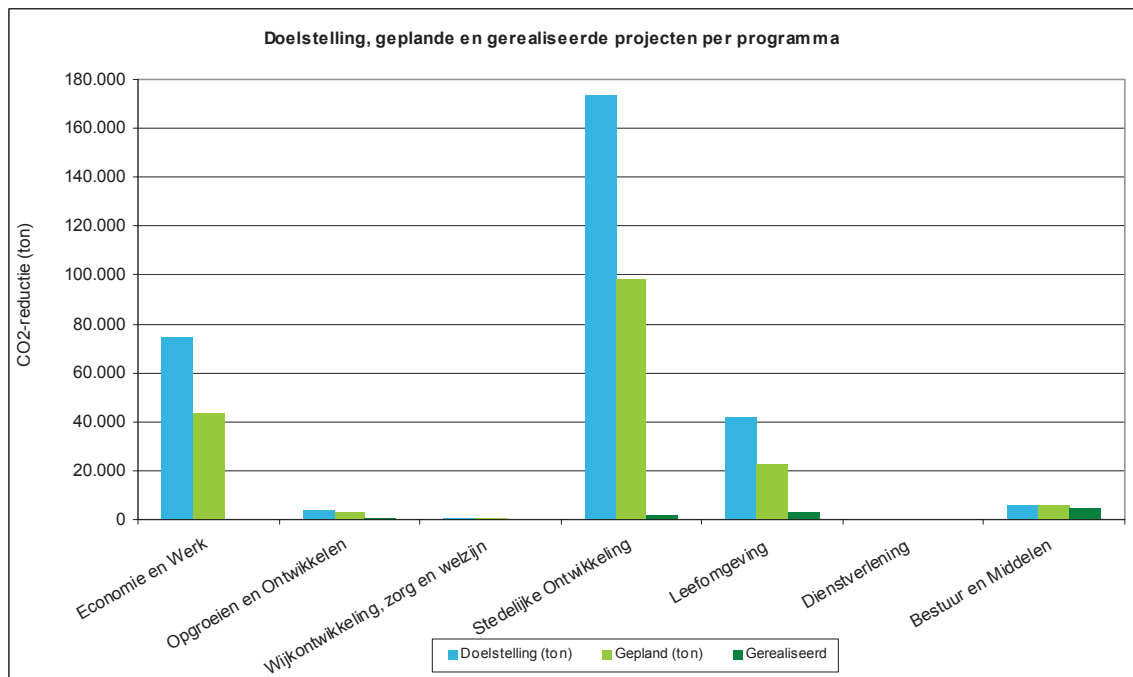
Voortgang

Bij de vaststelling van de Kadernota 2012 is de gemeentelijke duurzaamheidsambitie vertaald in een opgave per programma.

Figuur 1 toont de gemeentebrede opgave. Hierbij wordt gevisualiseerd in hoeverre de bijbehorende projecten zijn gepland, cq zijn gerealiseerd.

Figuur 2 toont deze opgave en de bijbehorende voortgang per programma.

Op de volgende pagina's staat voor ieder programma een samenvatting van de voortgang van het klimaatbeleid. Elk programma (afgezien van Dienstverlening) heeft een kwantitatieve doelstelling voor van het helpen verminderen van de CO₂-uitstoot binnen de gemeente. Deze opgave, maar met name ook de aanpak voor de komende jaren en de stand van zaken van projecten, ziet u op de volgende pagina's.

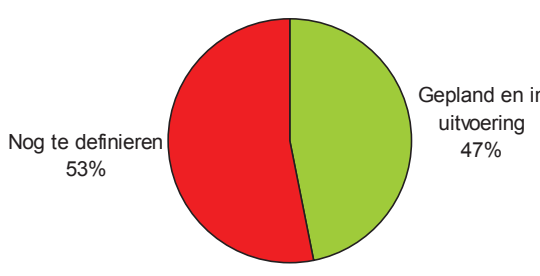
Economie en Werk

Programma Economie en Werk	
<p>Programma Economie en Werk Doelstelling 74.500 ton CO₂-reductie</p> <p>Nog te definiëren 41%</p> <p>Gepland en in uitvoering 59%</p> <p>De realisatie van de doelstellingen rond CO₂-reductie zijn vooralsnog gering. Wel zal er met de projecten die in voorbereiding c.q. in uitvoering zijn een flink resultaat geboekt worden. Deze "winst" kan vooral gerealiseerd worden bij de projecten "plaatsing 2 windturbines" en "benutting biomassa warmtenet Twence". Daarnaast zal nauwere samenwerking met het lokale MKB naar verwachting ook een flinke bijdrage leveren. Voor de aansturing en coördinatie van deze projecten is capaciteit vrijgemaakt binnen het programma. Uiteindelijk zal het als regulier onderdeel in de organisatie worden ingebed.</p>	
Doelstelling per thema	Aanpak en projecten
<p>Thema 4: Duurzame Energieopwekking</p> <p>Vermeden CO₂-reductie 48 kton/jaar in 2020</p>	<p>Speerpunten binnen dit thema:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Actief initiëren, faciliteren en participeren bij grootschalige, bedrijfsmatige opwekking van duurzame (hernieuwbare) energie in de stad en de regio (wind, zon, bio-energie, bodem), en initiatieven mbt bedrijfspanden. <p>Lopende projecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Onderzoek plaatsing twee windmolens ▪ Onderzoek centrale inkoop groene energie voor minima ▪ Benutting biomassa Twence warmtenet! ▪ BEC/BTG/Bio energie bedrijf bij Twence ▪ Haalbaarheidsstudie zonneparken op braakliggende terreinen <p>Nog niet ingeplande projecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Stimulering PV bij bedrijven. ▪ Onderzoek verbeteren marktwerking biomassa
<p>Thema 7: Industrie en Bedrijvigheid</p> <p>2% energiebesparing per jaar in de industrie;</p> <p>27 kton/jaar in 2020</p>	<p>Speerpunten binnen dit thema:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Handhaving Meer Jaar Afspraken energiegebruik en verleiden tot besparingen in proces. Samen met programma Leefomgeving; <p>Lopende projecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Renovatie spinnerij Oosterveld ▪ Herstructurering Binnenhaven ▪ Stimuleren energiebesparing bedrijven (Energiescan MKB bedrijven, faciliteren MKB met de provinciale regelingen)! <p>Nog niet ingeplande projecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Oprichten en faciliteren MVO Pact ▪ Gebiedsgerichte benadering van bedrijven om energiebesparing te realiseren.

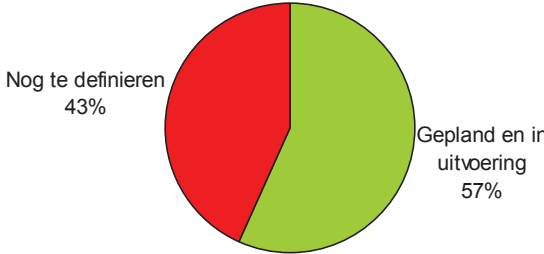
Opgroeien en Ontwikkelen

Programma Opgroeien & Ontwikkelen									
<p>Programma Opgroeien en Ontwikkelen Doelstelling 4.000 ton CO₂-reductie</p> <table border="1"> <caption>Progress of Program Opgroeien en Ontwikkelen</caption> <thead> <tr> <th>Status</th> <th>Percentage</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Gepland</td> <td>69%</td> </tr> <tr> <td>Nog te definiëren</td> <td>19%</td> </tr> <tr> <td>Gerealiseerd</td> <td>12%</td> </tr> </tbody> </table>		Status	Percentage	Gepland	69%	Nog te definiëren	19%	Gerealiseerd	12%
Status	Percentage								
Gepland	69%								
Nog te definiëren	19%								
Gerealiseerd	12%								
<p>Uitvoering doelstelling Klimaatneutrale basisscholen voor 2020 a.d.h.v. haalbaarheidsstudie verduurzaming gebouw en toepassing duurzame energie, uitvoering van proefprojecten, realisatie van quick-wins (GBS, slimme meters) en ontwikkeling Leidraad Eisen Frisse en Duurzame Onderwijsgebouwen resulterend in CO₂ reductie van 3.247 ton in 2020. Projecten uit het uitvoeringsprogramma zijn opgenomen als onderdeel van het regulier werk van OHV. I.s.m. schoolbesturen en Provincie Overijssel wordt in 2012-2013 gekeken naar financieringsmogelijkheden.</p>									
Doelstelling per thema	Aanpak en projecten								
<p>Thema 1: Bestaande Gebouwde Omgeving, scholen</p> <p>Vermeden CO₂: 8 kton/jaar in 2020</p>	<p>We gaan door met de combinatie van energiebesparingsprojecten en zonnepanelen, verbetering van de binnenluchtkwaliteit, voorlichting en gedrags- verandering gericht op klimaatneutrale en frisse scholen.</p> <p>Lopende projecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Verduurzaming basisscholen ▪ <u>Proefprojecten</u> verduurzaming basisscholen op natuurlijke momenten 2012-2015, waaronder: <ul style="list-style-type: none"> ○ Renovatie basisschool LaRes ○ Nieuwbouw basisschool in Hart van Velve ○ Renovatie Kon. Beatrixschool ○ Renovatie St. Gerardusschool ○ Uitbreiding Freinetschool de Bothoven ▪ 200 zonnepanelen plaatsen op 2 scholen (voortvloeiend uit de spaarcampagne). ▪ Gebouwbeheersysteem en slimme meters plaatsen op scholen ▪ Inkoop groen gas sportgebouwen ! ▪ dit najaar samen met Twence een bussinesscase zonnepanelen op basisscholen ontwikkelen (plaatsen van max. aantal zonnepanelen op alle basisscholen levert ongeveer 1560 ton CO₂-reductie op) ▪ Bewustwordingscampagne scholieren met als doel bewustwording én plaatsen van Slimme meters als onderdeel hiervan. <p>Nog niet ingeplande projecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Overige scholen: er resteert voor de overige scholen, van het voortgezet onderwijs, nog een opgave van 30% CO₂-reductie (759 ton) waarvoor een aanpak ontwikkeld gaat worden. <p>Partners: schoolbesturen basisonderwijs St.Koe, Consent, VCO, Simon-scholen, St. Vrije School, VGPO en ESV, EnerDeCo, Twence, Saxion en Provincie Overijssel</p>								

Wijkontwikkeling, Zorg en Welzijn

Programma Wijkontwikkeling, Zorg en Welzijn	
<p>Programma Wijkontwikkeling, zorg en welzijn Doelstelling 759 ton CO₂-reductie</p> <p>Nog te definiëren 53%</p> <p>Gepland en in uitvoering 47%</p> <p>Het programma WZW heeft een belangrijke ondersteunende, regie- en coördinerende rol in acties met partners. Dit richt zich naast het stadsdeelgewijswerken en burgerparticipatie ook op het stimuleren van het bewustwordingsproces ten aanzien van CO₂ uitstoot.</p>	
Doelstelling per thema	Aanpak en projecten
<p>Thema 1: bestaande gebouwde omgeving, zorginstellingen</p> <p>Vermeden CO₂: 0,759 kton/jaar in 2020</p>	<p>Speerpunten: De inzet is dat zorginstellingen door energiebesparing en opwekking van duurzame energie aan de opgave voldoen. Als programma WZW doen we veel in de participerende en ondersteunende rol richting onze partners, zowel in- als extern. Onze bijdrage is niet altijd kwantitatief te meten en is meestal ook niet direct toe te rekenen aan het programma.</p> <p>Lopende projecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Energiegebruik (zorg-)instellingen gespreksonderwerp bij besprekingen, opbrengst geschat op 15% besparing; 356 ton; ▪ Stimulering bewustwordingsprojecten (klimaatstraatfeesten, project Kameraad, buurtaanpak); ▪ Verduurzaming Stroinkshuis. <p>Voorstel: Vanuit het programma zetten wij ons natuurlijk ten volste in om een inhoudelijke bijdrage te leveren bij andere projecten en het stimuleren van onze partners in de stad om de bewustwording bij hen zoveel mogelijk uit te dragen. Omdat dit kwantitatief moeilijk te meten is en gelet op de geringe omvang van de CO₂ reductie voor het programma WZW (0,759 kton) en de gestelde duur van de te behalen doelen (2020) stellen we voor om de CO₂ reductie voor het programma WZW te verdelen over de overige programma's .</p>

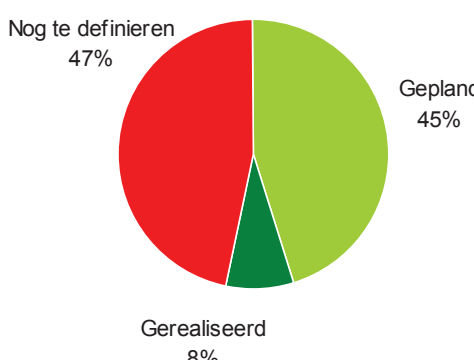
Stedelijke Ontwikkeling

Programma Stedelijke Ontwikkeling	
<p>Programma Stedelijke ontwikkeling Doelstelling 173.700 ton CO₂-reductie</p> <p>Nog te definiëren 43%</p> <p>Gepland en in uitvoering 57%</p> <p>Conclusies:</p> <ol style="list-style-type: none"> Duurzaamheid bij stedelijke ontwikkeling is binnen de bestaande beleidsdoelstellingen gericht op de volgende vier invalshoeken voor de gebouwde omgeving: <ul style="list-style-type: none"> - energiebesparing; - hernieuwbare energieopwekking; - duurzame gebiedsontwikkeling; - duurzame mobiliteit. Binnen het uitvoeringsprogramma wordt als onderdeel van regulier werk het zwaartepunt van de inzet gelegd bij energiebesparing particuliere- en huurwoningrenovatie en energiebesparing stimuleren, onder andere door middel van de thermoscan. Gebiedsontwikkeling wordt aangepakt volgens principes als GPR Stedenbouw en LES waarbij lagere EPC's voor nieuwbouw nagestreefd. Duurzame mobiliteitsopties worden benut, zoals ondermeer de uitwerking van de Fietsvisie. 	
Doelstelling per thema	Aanpak en projecten
<p>Thema 1: Bestaande Gebouwde Omgeving</p> <p>Vermeden CO₂: 91 kton/jaar in 2020</p>	<p>Speerpunten: We blijven intensiveren op energiebesparing in de bestaande woningvoorraad (zowel met particuliere eigenaren als met corporaties).</p> <p>Lopende projecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Energiearrangement: Energiescan, revolverend fonds: ontwikkeling subsidie voor energiebesparing, E-loket verzelfstandigen, invoering E-scouts stadsbreed, aanpak marketing/com stadsbreed MIO verduurzaming woningvoorraad en benutting thermoscan! ▪ Woningen: Demonstratieprojecten met Kopgroep bouwkolom Energietransitie Enschede (Pioneering) <p>Nog niet ingeplande projecten: Actualisering verkenning duurzaam energiepotentieel Enschede. Nog veel te doen in opgave gebouwde omgeving, met name zonne-energie onder meer door ontwikkelen 3-D zonnepotentieelkaart.</p>
<p>Thema 2: Duurzame Gebiedsontwikkeling</p> <p>Vermeden CO₂: 1,6 kton/jaar</p>	<p>Algemene omschrijving speerpunten thema: Duurzaamheid is een sturend thema bij de (actualisatie van) gebiedsontwikkeling. <i>Samen met Leefomgeving i.v.m. handhaving</i></p> <p>Lopende projecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Uitwerking Structuurvisie RO op onderdelen, waaronder: ondergrond (bodemwarmte), visie op duurzame stedelijke vernieuwing 2015-2020, verkenning Energievisie 2040 <p>Nog niet ingeplande projecten: EPL bij nieuwbouwlocaties woningbouw; GPR(stedenbouw) Leidraad Energetische Stedenbouw (LES), advies aan projecten en strengere eisen in kadernota's / convenanten / projectopdrachten</p>
<p>Thema 4: Duurzame Energieopwekking</p> <p>Vermeden CO₂: 39 kton/jaar in 2020</p>	<p>Algemene omschrijving speerpunten thema: Actief initiëren, faciliteren en participeren bij opwekking van duurzame (hernieuwbare) energie in de stad en de regio (wind, zon, bio-energie, bodem), gerelateerd aan de gebouwde omgeving (woningen, U-bouw) en het daartoe opheffen van ruimtelijke belemmeringen. (<i>Samen met Economie en Werk ivm bedrijvigheid</i>)</p> <p>Lopende projecten:</p>

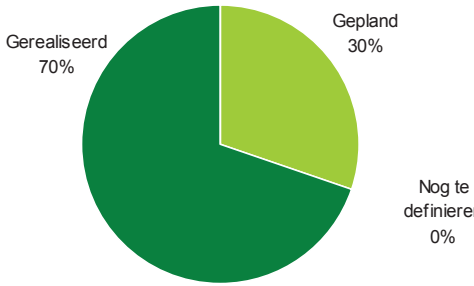
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Benutting biomassa warmtenet Twence ▪ Windturbines Binnenhaven en Grote Plooy (ruimtelijk aspect) <p>Nog niet ingeplande projecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ondersteuning lokale energiecoöperatie Enschede (naar voorbeeld Grunneger Power)
<p>Thema 6: Verkeer en Vervoer, mobiliteit</p> <p>Vermeden CO2: 2,3% per jaar = 41 kton/jaar in 2020</p>	<p>Algemene omschrijving speerpunten thema: Transitie naar meer duurzame vervoerswijzen door vergroten aandeel fiets en OV in plaats van autoverplaatsingen ten opzichte van de situatie 2010.</p> <p>Lopende projecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Informeren reiziger en beïnvloeden gedrag. "Beter benutten aanwezige infrastructuur" (Sunset en I-zone) ▪ Evaluatie experiment hybride busproject. <p>Nog niet ingeplande projecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Uitwerking Fietsvisie ▪ Versterking mobiliteitsmanagement <p>Verkenning techniek langs, op en in de weg; stimuleren introductie nieuwe voertuigtechniek</p>

Leefomgeving

Programma Leefomgeving	
<p>Programma Leefomgeving Doelstelling 41.800 ton CO2-reductie</p> <p>Nog te definiëren 47%</p> <p>Gepland 45%</p> <p>Gerealiseerd 8%</p>	<p>Er is een uitvoeringsorganisatie ingericht. Er is een aanzet voor een uitvoeringsprogramma gemaakt. Hiermee is er zicht op realisatie van de opgave voor Leefomgeving voor de gemeentelijke klimaatdoelstelling.</p> <p>Ten aanzien van de gemeentebrede doelstellingen wordt ook in 2013 regie gevoerd en geadviseerd aan de overige programma's door de manager duurzaamheid en de inzet van beleids capaciteit binnen de afdeling Strategie en Beleid.</p> <p>Bij de uitvoering van deze projecten zal de samenwerking worden gezocht met externe partners, waaronder Twence, Twentemilieu en ondernemersverenigingen.</p>
Doelstelling per thema	Aanpak en projecten
<p>Thema 2: Duurzame Gebiedsontwikkeling</p> <p>Vermeden CO2: 1,6 kton/jaar in 2020</p>	<p>Duurzaamheid is een sturend thema bij de (actualisatie van) gebiedsontwikkeling. Voorwaarden scheppend en adviserend.</p> <p>Lopende projecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Bij de uitvoering van de gemeentelijke subsidieregeling voor het treffen van geluidwerende maatregelen aan woningen langs drukke wegen, ook het aanbrengen van thermische isolatie stimuleren. ▪ Pilot duurzaamheid bij kaveluitgifte Boddenkamp. ▪ Communicatiestrategie verduurzaming woningvoorraad. ▪ Terugwinning rioolwarmte Tweekelerzoom. ▪ Handhaving nieuwbouw energieprestaties. <p>Nog niet ingeplande projecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ontwikkelen en aanbieden van informatiebrochures aan (aspirant-) bouwers.
<p>Thema 3: Gemeentelijke Organisatie</p> <p>Vermeden CO2: 3,2 kton/jaar in 2015</p>	<p>Doelstelling is een klimaatneutrale gemeentelijke organisatie in 2015. Programma Leefomgeving is hierbij verantwoordelijk voor klimaatneutrale riolering en verlichting.</p> <p>Lopende projecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Het maken van een CO2-footprint voor het gemeentelijke wagenpark

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ (ism inkoop). ▪ Project Twente Bewust verlicht (terugdringen openbare verlichting). ▪ Verduurzamen openbare verlichting. ▪ Gebruik van 100% groene stroom.
Thema 4: Duurzame Energieopwekking Vermeden CO2: 10 kton/jaar in 2020	Stimulering duurzame energie bij bedrijfsgebouwen (oa via vergunningen). Nog niet ingeplande projecten: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Onderzoeken naar mogelijkheden van inzet biomassa uit openbare ruimte (bermmaaisel, houtsnippers) voor productie van duurzame energie.
Thema 7: Industrie en Bedrijvigheid 2% energiebesparing per jaar in de industrie; 27 kton/jaar in 2020	Handhaving Meer Jaar Afspraken energiegebruik en verleiden tot besparingen in proces. Lopende projecten: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Energiescans (opgestart) Verbeteren energie-efficiëntie bij MKB-bedrijven door ondernemers te wijzen op (gesubsidieerde) mogelijkheden van een energiescan.

Bestuur en Middelen

Programma Bestuur en Middelen (alleen BMO)	
<p>Programma Bestuur en Middelen Doelstelling 6.100 ton CO₂-reductie</p> <p> Gerealiseerd 70% Gepland 30% Nog te definiëren 0% </p>	<p>B&M zet zich in voor de klimaatneutrale gemeentelijke organisatie in 2015. Speerpunten in 2013 zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de verdere uitbreiding van locaties met zonnepanelen; • een aangepaste lange termijn onderhoudsplanning met volledig duurzame maatregelen; • het borgen van een aparte reserve "wettelijke en duurzame maatregelen" binnen het Vastgoedbedrijf; • voortzetting van bestaand beleid (100% duurzame inkoop, 100% inkoop groene energie, duurzame vervanging wagenpark)
Doelstelling per thema	Aanpak en projecten
Thema 3: Gemeentelijke Organisatie Vermeden CO2: 6,1 kton CO ₂ /jaar in 2015	<p>Lopende en doorlopende activiteiten die bijdragen aan de CO₂-reductie:</p> <p><i>Groene stroom en gas</i> Voor de periode 2013 t/m 2015 is in samenwerking met 14 Twentse gemeenten een contract met Twence afgesloten voor levering van duurzame elektriciteit en met Greenchoice voor levering van klimaatneutraal aardgas voor toepassing in de gemeentelijke gebouwen.</p> <p><i>Vervoer</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Dienstauto's op aardgas, elektrische dienstfietsen en scooters. <p><i>Gebouwegebonden</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ CO₂ neutrale vloerbedekking ▪ Energiezuinige verlichting ▪ Biologisch afbreekbare schoonmaakmiddelen ▪ Gescheiden afvalinzameling ▪ Introductie Ecoilet (verduurzaming sanitaire voorzieningen) ▪ Zonnecollectoren (zogenaamde PhotoVoltaïsche panelen PV) op eigen daken <p><i>Inkoop</i> Duurzaam inkopen volgens de voorschriften en criteria van AgentschapNL, vanuit de aanbestedende afdeling en inkoop worden waar mogelijk</p>

aanvullende duurzaamheidcriteria opgesteld. Daarnaast is er meer aandacht voor het verleggen van het duurzaamheidsaspect naar de ontwerpfase.

Nieuwe initiatieven:

- Verdere verduurzaming eigen gebouwen door uitvoeringsprogramma af te stemmen op (groot) onderhoud
- Uitbouw van energiemonitoring gebouwen
- Verbetering energielabel met 2 niveaus bij alle gebouwen